

Vera Smole

Filozofska fakulteta, Ljubljana

UDK 811.163.6'282.2'373.611:641.568(497.4)

Nekdaj pogoste v slovenskih družinah – jedi iz krompirja in fižola

Ker sta bila krompir in fižol kot glavni sestavini različnih preprostih jedi še do nedavnega redno na jedilniku slovenskih družin, nas bodo v prispevku zanimala pokrajinske razlike v pripravi jedi, kakor se kažejo skozi različnost oziroma pri-/odsotnost poimenovanj zanje na štirih leksično-besedotvornih kartah s komentarji. Prikazani bodo narečni leksemi za naslednje (knjižne) pomene: *fižol*, *krompirjevi žganci*, *pražen krompir* in *stročji fižol*.

As until recently potatoes and beans as the main ingredients of simple dishes were regularly on the menu of Slovene families, we shall look at regional differences in how they were prepared, which are reflected in different names for them, their presence or absence, shown on four lexical/word-formation maps with commentaries. These will show dialect lexemes for the following (standard language) meanings: *beans*, *potato grits*, *sautéed potato* and *string bean*.

1 Krompir in fižol

V različnih oblikah so bili krompirjevi gomolji in fižolova zrna pa tudi mlado stročje še pred nekaj desetletji na jedilniku povprečnega Slovenca veliko pogostejši, kot so danes.¹ Bolj kot krompir je bil morda z jedilnika izrinjen fižol, ki je zelo kalorično živilo in zato posebej primerno predvsem za prehrano fizično aktivnih ljudi. Manj pomembni sta bili ti živili na zahodnem robu slovenskega jezikovnega ozemlja, kjer je ob mlečnih jedeh prevladovala polenta.² Z uzavešanjem bolj zdravega načina prehranjevanja se zdi, da se krompir in fižol vračata nazaj; k čemur pripomore tudi razmeroma enostavna priprava jedi pa tudi njuna cena.³

Krompir (*Solanum tuberosum*) in *fižol* (*Phaseolus vulgaris*) sta kulturni rastlini, ki sta se v slovenski prostor začeli uvajati v 17.–18. stoletju in postopoma postali najpomembnejša gomoljnica oziroma stročnica v prehrani ter prebivalstvo večkrat reševali pred hudo lakoto ter bili zato poimenovani *kruh ubogih*⁴ in *meso ubogih*. Tako kot sami rastlini⁵ so bila zanju prevzeta tudi poimenovanja, čeprav se govorci slovenščine tega ne zavedamo več, saj sta se besedi krompir in fižol v slovenskem knjižnem jeziku popolnoma udomačili. Da pa je bil proces udomačevanja veliko bolj

1 Več informatorjev nam je zatrjevalo, da sta bila krompir in fižol ob zelju in repi ter ajdovih in koruznih žgancih z mlekem na mizi vsak dan; pogostejše kot kruh.

2 Na Plavjah pri Kopru so nam povedali: »Jedlo se je malo fižola in krompirja; najpogostejše jedi so bile: pa'le:nta 'polenta' (včasih s sardelicami), 'mo:čnik 'bel zdrob', k'na:jp ka'fe: 'žitna kava' (s kruhom), ka'fe: na ka'fe:ju 'prava kava', fərman'to:nava mi'ni:əštra 'koruzna mineštra', 'pi:nca 'sladek kruh iz istega testa kot za potico' (pekli so ga za praznike), š'pa:rənga z 'ja:jci 'šparglji z jajci', 'ri:ži-'bi:ži 'riž z grahom'.«

3 O priljubljenosti krompirja pri Slovencih govori tudi obstoj Društva za priznanje praženega krompirja kot samostojne jedi (pripravljajo ga menda na 1001 način!). Društvo bo organiziralo že 10. svetovni festival praženega krompirja, ki bo letos 4. septembra v Ljubljani (in je vedno v Sloveniji).

4 Tudi Slovenci imamo monografijo o krompirju: Jože Stabej, 1977: *Kruh ubogih*.

5 V Evropo sta prišli iz Južne Amerike in se pri nas razširili s posredovanjem avstrijskih dežel.

zapleten, kot je videti z gledišča sodobnega knjižnega jezika, nam dokazujejo zgodovinsko (knjižno) gradivo in današnja narečja. Ker so bila poimenovanja za krompir že natančno obdelana (Stabej 1977; Škofic 2008), jih bomo tu le osvežili ter spoznali še nekaj poimenovanj za jedi, katerih glavna sestavina je krompir (*krompirjevi žganci* in *pražen krompir*), in dodali še poimenovanja za *fižol* in *stročji fižol*. Izbor je bil narejen predvsem zaradi zanimivosti gradiva z jezikoslovnega vidika. Prikaz poimenovanj na štirih leksično-besedotvornih kartah bo posredno včasih pokazal tudi to, na katerih delih slovenskega jezikovnega ozemlja je (bila) kakšna jed prisotna ali pa je iz različnih vzrokov niso poznali. Jezikovne karte na ta način dajejo tudi vpogled v zunajjezikovno stvarnost.⁶

2 Zbiranje gradiva in mreža raziskovalnih točk

Terenska raziskava v 58 krajih na slovenskem jezikovnem ozemlju (52 v Sloveniji in 6 v zamejstvu) z različnih narečnih območij⁷ je bila izvedena na klasični način zbiranja gradiva z namenom geolingvistične predstavitve, tj. s pomočjo vprašalnice za vodeni pogovor.⁸ Vsebuje 25 vprašanj; pri zadnjem je možno naštet in opisati tudi druge jedi iz krompirja in fižola, za katere ni vprašanj. Gradivo so po temeljitih predhodnih pripravah večinoma zbirali študentje 3. in 4. letnika slovenistike v okviru izbirnega diplomskega seminarja⁹ v študijskih letih 2009/2010 in 2010/2011 ter zaproseni dialektologi.¹⁰

3 Narečna poimenovanja za krompir in fižol

3.1 Krompir

V raziskanih narečnih govorih je večino različnih glasovnih oblik možno izvesti na izhodiščno *krompir* (enako *kompīr*¹¹), kar je poslovenjeno iz kor. nem. *gruntpirn*, *grumper*, *krumpir*, štaj. nem. *grundbir*, poknjiženo nem. *Grundbirne*, nar. nem. *Grommbir*, bav. *Krumbeer* itn., dobesedno 'zemeljska hruška' (Snoj 2003: 328; Bezlaj 1982: 98–99). V govorih panonskega prekmurskega

6 Zahvaljujem se doc. dr. Mateju Šekliju za natančno branje in vrsto tehtnih pripomb ter (etimoloških) dopolnil. Zahvaljujem se tudi študentu Janošu Ježovniku za računalniško izdelavo kart.

7 Teh 58 krajev torej tvori mrežo točk na jezikovni karti (zemljevidu). Na karti so kraji namesto s številkami označeni s priložnostnimi okrajšavami, saj se raziskava nadaljuje in bo mreža točk še dopolnjena. Abecedni seznam okrajšav in krajev (samo ime) je naveden na koncu prispevka. Več podatkov o kraju zapisa in informatorjih bo v predvideni publikaciji, kjer bodo kartirani odgovori na vsa vprašanja iz vprašalnice. Kartiranje že opravljajo študentje 4. letnika slovenistike v izbirnem diplomskem seminarju iz dialektologije in lingvistične geografije v študijskem letu 2010/2011. Pripomniti moram, da je mreža krajev nastala glede na krajevni izvor študentov in njihovih informatorjev, zato ti niso prostorsko enakomerno razporejeni. S sodelovanjem zaprosenih dialektologov se je mreža krajev nekoliko dopolnila tudi na bolj praznih območjih, za kar sem jim iskreno zahvaljujem.

8 Vprašalnico za jedi iz krompirja in fižola sem sestavila leta 2009.

9 Zaradi prostorske omejenosti žal ne morem navesti vseh; prav tako tudi ne njihovih informatorjev. Seminaristom so se pri zapisu pridružile še Katja Piuži (LM, Ir), Živa Mrzlikar (Pc) in Eva Grahek (Pt). Študentske fonetične zapise vodenih intervjujev sem s pomočjo zvočnih posnetkov natančno preverila sama, nekatere tudi Mojca Horvat (Br, Bu) in dr. Matej Šekli (So).

10 Mojca Horvat (Dk, Km, Se), Mateja Kosi (Cv), dr. Danila Zuljan Kumar (Gm, Me, Su) – prav lepa hvala. (Pj, Pl, Ra, Sd, Še, ZJ sem zapisala sama.)

11 To je pogost pojav prekozložne disimilacije $r - r > \emptyset - r$ (prim. nar. sln. *martrati* > *matrati*).

narečja je prevzet samo prvi del leksema *krump-* + poslovenjena nemška pomanjševalna pripona *-lein* oz. star. *-llīn* > sln. *-lji* oz. domača *-ič* ali pa kar obe *-lj-ič(-i)*, torej *krumplji* (l mn.), *krum(p)či* oz. *krumpljiči*. V zapisanih koroških govorih najdemo leksem *répica* (razen na Radišah, ki poznajo tipični naglasni pomik in zato naglas na drugem zlogu *repíca*), v Logu pod Mangartom pa *čompe*. V severnih slovenskih narečjih obstaja še nekaj tu nezajetih leksemov in besedotvornih različic za krompir, in sicer *krumpiš*, *krumplin*; *konoper*; ((*pod*)*zemeljske*) *hruške*; (*laška/koroška/pemska*) *repa*; *bob*; *turka*; *kartuflja* in *pern* (Škofic 2008).

3.2 Fižol [Karta št. 1]

Najbolj razširjene so glasovne oblike, izvedene iz *fižol*, ki je prevzeta prek avstrijskonemške *Fisole*, ta pa iz beneškoitalijanske *fasolo* ali furlanske *fasûl*, ki se je enako kot današnje italijansko *fagiolo* razvilo iz latinske *phaseolus* 'leča, fižol' (Snoj 2003: 154). *Fižol* ima na vzhodnem Koroškem (in verjetno po Štajerskem) tudi oblikovno dvojnico ženskega spola *fižola* ter na Gorenjskem in osrednjem Koroškem morda glasoslovno *frīžol*, ki je prevzeta ali iz tirolskonemške *pharsöl* ali pa, kot misli Ramovš, je *r* nastal »kot plod slovenske asimilacije«¹² (Bezljaj 1977: 129). Iz sodobne (knjižne) nemščine je beseda prevzeta na Radišah na Koroškem: *fizole*. Na zahodu in ob meji s hrvaškimi narečji imajo romansko osnovo z *a* v prvem zlogu oblike *fažol*, *fažon*, morda je romanska tudi samo povečevalna pripona *-on* v oblikah *fižon* in *fožon*, manj jasen pa je nastanek korenskega *o*¹³ in *e* v oblikah *fožol*, *fožon*, *fežol* in *fežek*, ki jih srečamo v rovtarskih govorih, kjer se tudi sicer stikata obliki s korenskima *i* in *a*. Že praslovanski sta besedi *grah* < **gŕrxъ*, ki jo poznajo prekmurski govori in še dva obrobna, in *bob* oziroma *bobič* < **bob-itъ* na skrajnem severozahodu – obe v pomenu 'fižol'.

4 Narečna poimenovanja za jedi iz krompirja in fižola

4.1 Krompirjevi žganci [Karta št. 2]

S karte je razvidno, da jedi iz kuhanega krompirja in (bele) moke¹⁴ ne poznajo v Slovenski Istri, Brdih in Nadiških dolinah, v preostalem primorskem prostoru pa se namesto osrednjih *žgancev*

12 *fižol* > *fəžol* > *fžžou* > *fržou* (enako *fržina* < *fūžina*).

13 Nastali bi lahko po narečnem glasoslovnem razvoju *i* > *ə* > *o* ali pa je *o* nastal že ob prevzemu, kar je malo verjetno; tudi *a* v govorih *Ce* *fažau*, *Id* *fažu* in *ŽV* *fəžu*/*fažu* bi lahko po akanju nastal iz *o*; *e* pa iz *i* v ŠL. Zaradi večje verjetnosti, da je izhodiščna oblika romanska, sem v krajih DT, *Ce*, *Id* kartirala obliko kot *fažol*, v *ŽV* pa obe.

14 Informatorica iz Podcerkve (blizu Loža na južnem Notranjskem, kjer govorijo dolenjsko narečje) pripravo opiše takole: *Tù: pa nardí:mo takú:: ŷ kuósëx krampí:r – olú:plën, 'ne – ga diénəm kú:xat, ɔsulí:m, pŷó:j pa muókco. 'Kədər ənkr'rat tã: krampí:r zav're, muókco navérx stríésam, pa pu muóžnostə mã:jxnu predí:rem tisto muókco, de tista uó:da preplavi: 'Nə, in ti:tst se počã:si kú:xa. Təkù: pŷó:j pa, k-je pa tu kú:xanu, 'jest ucédí:m, če-j pre'več udie, 'ne, pa poštuokam. Poštuokam. Če-j tré:ba kej dol'let, če-j pre'več sëxù:, dolí:jem tisto udí:čko, k-səm jo prè:j p'roč odlí:la. 'No, in pó:-pa na krò:žnike, 'no, al pa ŷ sklé:co. Dŷó:bru je, če so ucviérkë, če pa 'ne, pa 'jest nardí:m kar mã:slu – stopí:m, pa mã:jxnu droptí:nc, pŷó:l, po ti:stəm, 'no. – To pa naredimo tako: v kosih krompir – olupljen, ne – ga denem kuhat, osolim, potlej pa mokico. Ko ta krompir zavre, mokico navrh stresam pa po možnosti malo prederem tisto mokico, da (se) voda preplavi. No in tisto se počasi kuha. Tako. Potlej pa, ko je pa to kuhano, jaz ocedim, če je preveč vode, ne, pa poštokam 'potlačim, stečkam'. Poštokam. Če je treba kaj dolit, če je preveč suho, dolijem tisto vodičko, ki sem jo prej proč odlila. No, in po(tlej) pa na krožnike, no, al pa v skledico. Dobro je, če so ocvirki, če pa ne, pa jaz naredim kar maslo – stopim, pa malo drobtinic (potreseim), potlej, po tistem, no. – Tudi na Notranjskem, v Kočah pri*

in nekoliko manj pogoste besedotvorne različice žganki pojavlja beseda *polenta* (< it. *polenta*) in v Reziji *jed* 'polenta', ki s pridevniki *krompirjeva*, *bela*, *oženjena* in predložno zvezo *polenta iz krompirja* (ali *krompirjevka*) dokazuje, da *polenta* ni samo jed iz koruznega zdroba. Čeprav se žganci (tudi iz ajdove in koruzne moke) danes ne pripravljajo nujno s praženjem, žganjem močnate osnove, pa sta besedotvorni različici *žganec*, *žganek* izpeljani iz sln. *žgan* ← *žgati* (to pa iz slo. **žbganъ* ← **žbgati*), pomensko podobno povejen 'prepražen' ← *povoditi* (to pa iz psl. **vęditi* 'prekajevati') (Bezljaj 1982: 241, geslo *oditi*, *-im*), *močnik* pa iz sln. *moka* (to pa iz psl. **mōkǫ*). Leksemi *mešta* (< furl. *meste* 'močnik iz koruzne moke'; Pirona 1996: 594–595), *halpšterc/aupšterc* (< nem. *halb* 'pol, na pol, polovičen' in *Sterz* 'žganec', dobesedno torej 'na pol žganci')¹⁵ in *dödöli* (< madž. *dödölle* 'žganci iz krompirja in pšenične moke') so prevzeti iz sosednjih jezikov. Posamična poimenovanja so (še) *podmeten krompir*, *krompirjevka*, *povojeni žganci* in *repičin močnik*.

A Sicer pa je tudi pri poimenovanju te jedi zanimiva motivacija, ki pri jedi izpostavlja:

- videz, barvo:¹⁶ *beli žganci* (11),¹⁷ *beli žganci* (1), *bela polenta* (3);
- sestavino poleg moke:¹⁸ *krompirjevi žganci* (10), *žganci s krompirjem* (1), *krompirjevi žganci* (1), *krompirjeva polenta* (1), *krompirjeva jed* (1), *repičin močnik* (1), *polenta iz krompirja* (1);
- sestavino poleg krompirja: *podmeten krompir* (2);
- dvojnost in spojenost sestavin: *oženjeni žganci* (4), *oženjene žgance* (1), *oženjeni žganci* (3), *oženjena polenta* (2);
- način priprave: *povojeni žganci* (1).¹⁹

B Strukturno prevladuje SBZ²⁰ z enim pridevniškim prilastkom na levi (53), le dvakrat imamo SBZ s samostalniškim prilastkom (v obliki predložne besedne zveze, z jedrom na desni), enobesedni sta le prevzeti poimenovanji in domača izpeljanka (*krompirjevka*).

Pivki, kjer pa se govori notranjsko narečje, je ista jed poimenovana drugače in tudi malo drugače pripravljana: 'Bę:lo pu'li:ənto pa se je nər'di:lu tə'ku:, də se je zəu'rę:la 'vųo:da, se je du'da:lu krəm'pi:r, pu'tę:m se je krəm'pi:r zmeč'koų in se je du'da:jala 'bę:la 'muoka. In tu se je 'muoylu 'do:ųų 'ča:sa 'mę:šət, kər je blu put'rę:bnu, də se je tu 'do:ųų 'ča:sa 'ky:xalu. [...] Krəm'pi:r za pu'li:ənto se je z'mi:ərəm o'ly:pu in z'rę:zu na 'kuose. – *Belo polento se je naredilo tako, da se je zavrela voda, se je dodalo krompir, potem se je krompir zmečkal in se je dodajala bela moka. In to se je moralo dolgo časa mešati, ker je bilo potrebno, da se je dolgo časa kuhalo. [...] Krompir za polento se je zmirom olupil in zrezal na kose.*

15 Kar drži – koruzni in ajdovi žganci so samo iz moke.

16 V primerjavi do rumenih koruznih in sivorjavih ajdovih žgancev so ti res (skoraj) beli; in so iz bele moke, kar je sinonim za (prečiščeno) pšenično moko.

17 Številka v oklepaju označuje število pojavitev v zbranem gradivu; glede na neenakomerno razporejenost točk v mreži krajev je to samo deloma pomemben podatek.

18 Koruzni in ajdovi žganci so samo iz moke.

19 Ker gre dejansko za pleonazem (*žgani žganci*), lahko sklepamo, da se govorci prvotne motivacije pri leksemu *žganci* niso več zavedali.

20 Okrajšava SBZ v tem kontekstu pomeni 'samostalniška besedna zveza' ne pogostejše rabljena SBZ v pomenu 'stalna besedna zveza', čeprav (tudi) to dejansko je.

4.2 Praženi krompir [Karta št. 3]

Najbolj znana in najbolj razširjena jed iz krompirja, ki je na mizi tudi ob nedeljskih kosilih, je iz v oblicah kuhanega krompirja, nalupljenega in narezanega na bolj ali manj tanke rezine ter popraženega na maščobi, na kateri se je pred tem obvezno pražila čebula.²¹ Manjše razlike v pripravi (tanjše ali debelejšje rezine krompirja, več ali manj maščobe in zato zalivanje z (govejo, kokošjo) juho, s tem pa bolj dušenje kot praženje) se morda odražajo v posplošitvi zdaj enega samega poimenovanja, četudi to ne ubeseduje dejanskega načina priprave. Če za prej obravnavano jed krompirjevi žganci že iz poimenovanj lahko sklepamo, da je tradicionalno slovenska, pa je v poimenovanju za pražen krompir pridevniški prilastek večinoma prevzet: *tenstan* (27), *dinstan* (2), *tinstan(i)* (2); *tenfani* (1), *restan(i)* (8), *renstan* (4), *porestan* (1); *roštan* (2); *frigan* (1); le redko domač: *praženi* (3),²² *pocvrt* (1) in *pečen* (1);²³ in ker je jed sestavni del boljših (nedeljskih in prazničnih) kosil, lahko trdimo, da je prišla k nam s posredovanjem dunajske kuhinje. Najpogostejšega pridevnika *tenstan* v slovarjih (knjižnega jezika) ne bomo našli, verjetno pa enako kot *dinstan* in *tinstan* izhajata iz nem. glagola *dünsten* 'pripravljati jedi v vodni pari (in maščobi)'. Enako je s pridevniki *(po)re(n)stan* in *roštan*; izhajajo iz nem. glagola *rösten* 'pražiti oz. peči brez vode in maščobe'. *Frigan* je najverjetneje izpeljan iz prevzete podstave z ne povsem jasnim izvorom; enako *tenfan*. Na zahodu je poimenovanje lahko vezano na posodo, v kateri se je jed pripravljala, in tako dobimo tudi dve prevzeti poimenovanji zanjo: *teča* ← furl. *tecje* 'ponev' (Pirone 1996: 1179) in *padela* ← it. *padella* 'ponev'.

A Poimenovanje je torej motiviral prevladujoč/prvoten način priprave s poudarkom na:

- praženju: *praženi krompir* (1), *praženi krump(lj)iči* (2), *restan(i) krompir* (6), *renstan krompir* (5), *restani krumpič(i)* (2), *restana repica* (2), *roštana repica* (2), *porestane čompe* (1), *tenfani krompir* (1);
- dušenju: *tenstan krompir* (26), *s-* oz. *potenstan krompir* (1+1), *dinstan krompir* (1), *tinstan krompir* (1), *dinstani krumpļi* (1), *tinstana repica* (1);
- pečenju, cvrenju (redko): *pečen krompir* (1), *frigan krompir* (1), *pocvrt krompir* (1);
- pripravo v določeni posodi: *krompir v padeli* (2), *krompir v ponvi* (1), *krompir v teči* (1);
- drugi obvezni sestavini (redko): *krompir s čebulo* (1).

B Strukturno tudi tu prevladuje SBZ z enim pridevniškim prilastkom na levi (65), redkeje (4) imamo SBZ s samostalniškim prilastkom (predložno, z jedrom na desni), enobesednih poimenovanj ni.

21 O priljubljenosti, pa tudi o več možnih načinih priprave, glej op. 3.

22 Verjetno po zamenjavi prvotnega poimenovanja s knjižno ustreznico.

23 Pri poknjiževanju pridevnikov je večinoma navedena nedoločna oblika, določna pa le v primerih, ko je izražena ali glasovno (posplošena na severovzhodu) ali s členkom *ta*, saj je zaradi redukcije *-i*, zlasti za zvočnikom, nemogoče z gotovostjo trditi, ali gre res za vrstno poimenovanje, za katerega je v knjižnem jeziku predvidena določna oblika, torej *praženi*, *pocvrti*, *pečeni* ... *krompir*, ali je ubesedeno stanje, torej *pražen*, *pocvrt*, *pečen* ... *krompir*; konkretno pri teh poimenovanjih se zdi, da je v narečnih govorih ubesedeno stanje.

4.3 Stročji fižol [Karta št. 4]

Stročji fižol (oziroma ustrezna druga narečna poimenovanja zanj) je le redko tudi poimenovanje za kakšno jed, lahko pa je sestavina več jedi. Njegova posebnost v razmerju do krompirja in fižola v zrnju je (bila) časovna omejenost trajanja oziroma sezonskost. Tu ga obravnavamo zaradi zanimive motivacijske podlage in strukturne uresničitve poimenovanj zanj. Posredno se včasih seznamimo tudi z narečnimi izrazi, ki pomenijo 'fižolove luščine', čeprav se ti lahko razlikujejo glede na to, ali je fižol še zelen ali že zrel, saj luščine zrelega fižola za prehrano ljudi niso uporabne. Poimenovanje stročji fižol implicira tak fižol, ki je užiten skupaj z njegovimi (še nezrelimi) luščinami oz. ko je užiten še cel strok. Leksem strok je psl. izvora, najverjetneje iz **strǫkъ* 'trd, posušen rastlinski del' > 'luščina, strok' ali '(posušeno) steblo, bilka', iz česar je izpeljano še *stročje*, pridevnik *(v)stročji*. Leksem strok je prišel tudi v nemška koroška (*Strok*) in bavarska narečja (*Stranke*) v istem pomenu, nato pa nazaj v slovenska koroška narečja v pomenu 'stročji fižol' kot *štranklji*, *štrankeljni* (Bezljaj 1995: 332). Druga poimenovanja za strok so še: *luščevje*, *luščinje* ← *luščina* ← *luska* < psl. **luskā* z več razvitimi pomeni, med njimi tudi 'luska, pleva, semenska ovojnica' (Bezljaj 1982: 157); *kozol* ← furl. *cósul* 'strok' (Pirone 1996: 191);²⁴ *kozulje*, *kozuljice* ← *kozulj* 'košarica iz lubja'²⁵ (Bezljaj 1982: 76–77); *koš* < **košъ* 'pleten koš, košara' (Snoj 2003: 312); *mošnjice*, *mošnjičat*, *mošnjičar* ← *mošnja* (→ *mošnjič*) < psl. **mošъnъ* 'usnjena, kožna mošnja' ← prid. **mošъnъ* < **mošъ* 'mošnja' (Snoj 2003: 416); *rožine* ← **rǫgъ* 'rog' (prim. Bezljaj 2005: 191); *vojine*, *vine* < furl. *uaine* 'strok stročnic na splošno', posebej pa 'strok še nezrelega fižola' (Pirone 1996: 1228). Kot arhaizem lahko obravnavamo pridevnik *zadogel* (*fažol*),²⁶ iz katerega je morda nastala oblika *zādul*, *zadūla* 'nezrel, trpek', znana po Vipavskem in Goriškem, pa tudi na Hrvaškem (Bezljaj 2005: 379). Leksema *fižoleti* in *fažoleti* sta prevzeta iz furl. *fasulet* 'fižolček' (Pirone 1996: 299).

A Poimenovanja so daleč najpogostejše motivirana ravno z dejstvom, da se fižol:²⁷

- nahaja v: *strokih* (2), *stročju* (2) in je posledično *stročji* (18) oz. *vstročji* (5) oz. kar *stročje* (1); *luščevju* (1), *luščinju* (1), *kozoljicah* (1) in je posledično *kozol* (1) ali *kozulje* (1), *v košu* (1), *v mošnjicah* (1) in je posledično *mošnjičati* (1) ali kar *mošnjičar* (1), *v rožinah* (1) in so posledično kar *rožine* (1)²⁸; *vojine* (4), *štranklji* (3), *štrankeljni* (1);
- je skupaj z: *mošnjicami* (1);
- je majhen (zrnje): *fižoleti* (2) in *fažoleti* (3)
- je svež: *zelen fižol* (redko), *zadogel fažol* (1).

B Strukturno je najpogostejša SBZ z enim pridevniškim prilastkom na levi (26), dvojnično enkrat na desni, pogosta je SBZ s samostalniškim prilastkom (predložna, z jedrom na desni (8) in trikrat na levi); tudi enobesedna poimenovanja, domača in prevzeta, niso redka (18).

24 V rezijanskem govoru Solbice.

25 V belokranjskih govorih Radovice in Gradca.

26 Zapisan v Medani v Goriških brdih.

27 Kombinacije s poimenovanji za fižol so razvidne z legende h karti.

28 Mošnjičar je lahko tudi zato, ker je skupaj z mošnjicami.

5 Sklep

Že te štiri ubesedene jedi nas lahko prepričajo, kako raznotere so v slovenskih narečjih tako strukture kot motivacije poimenovanj; ker pa nam geolingvistična obravnava zanje odkriva tudi tipične areale, bi kazalo s tovrstnimi raziskavami nadaljevati.

Viri in literatura

- BEZLAJ, France, 1976, 1982, 1995, 2005, 2007: *Etimološki slovar slovenskega jezika I–V*. Ljubljana: SAZU, Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša: Mladinska knjiga.
- PIRONA, Giulio Andrea idr. 21996: *Il nuovo Pirona: vocabolario friulano*. Ur. Giovanni Frau. Udine.
- Korpus narečnega gradiva, zbranega po Vprašalnici za jedi iz krompirja in fižola (sestavila Vera Smole, 2009) v letih 2010/11 v seminarju iz zgodovinske slovnice in dialektologije na ljubljanski slovenistiki.
- SNOJ, Marko, 2003: *Slovenski etimološki slovar*. Ljubljana: Modrijan.
- STABEJ, Jože, 1977: *Kruh ubogih*. SAZU.
- ŠKOFIC, Jožica, 2008: Besede za *krompir* v slovenskih in sosednjih hrvaških narečjih. *Hrvatski dijalektološki zbornik* 14. 79–103. http://bos.zrc-sazu.si/c/Dial/Ponovne_SLA/P/index.html

Priloge

Karte (1–4)²⁹

Seznam krajev

Bl – Bled	Ko – Koče	Rd – Radovica
Br – Brezovci	Kr – Kropa	Rg – Rogatec
Bu – Budinci	Lj – Ljubno	RK – Ravne na Koroškem
BV – Bukov Vrh	LM – Log pod Mangartom	Rn – Radenci
Ce – Cerkno	Me – Medana	Ro – Rovt pod Menino
Cv – Cven	Mo – Moravče	RŽ – Rožanče
Čr – Črnomelj	MS – Murska Sobota	Sd – Sedlašek
ČV – Črni Vrh	NS – Novi Svet	SD – Sela pri Dobovi
Dk – Dokležovje	Ob – Obirsko	Se – Selo pri Bledu
DL – Dolnje Ležeče	Oš – Oštrc	Sn – Senovo
Do – Domžale	Pc – Podcerkev	So – Solbica
Dr – Dragonja	Pg – Pregara	Su – Subid
DT – Dolenja Trebuša	Pj – Plavje pri Kopru	Še – Šentrupert
Gm – Grmek	Pl – Plešče	ŠL – Škofja Loka (Puštal)
Gn – Gneč	Pi – Poljane	Šm – Šmartno pri Slovenj Gradcu
Gr – Gradac	Po – Polzela	Vi – Vihre
Ha – Hajndl	Pr – Prevalje	ZJ – Zgornja Jablanica
Id – Idrija	Pt – Podturn	ŽV – Žirovski Vrh
Ir – Idrsko	PV – Paška vas	
Km – Komenda	Ra – Radiše	

29 Pri kartah št. 1, 2 in 3 je uporabljena kombinirana tehnika kartiranja, tj. znakovno-izoglosno-napisna. Poimenovanja z večjimi in/ali dovolj izrazitimi areali so oddeljena z izolekso, v kateri je napisana poknjžena oblika poimenovanja, poimenovanja z manjšimi ali razpršenimi areali pa so kartirana znakovno in so ta razvidna iz legende. Karta št. 4 je samo znakovna.

